

The peculiarity of legal liability for violation of the legislation on the nature reserve fund is the establishment of more stringent administrative, property and criminal sanctions for the committed offenses. But one of the main problems arising in the process of civil liability is the determination of the amount of damage caused as a result of violation of the requirements of nature conservation legislation.

The peculiarity of civil liability for violation of the requirements of the nature-protected legislation is that the amount of damage is determined on the basis of the cadastral ecological and economic assessment of the territories and objects included in its composition, which is carried out in accordance with the Law of Ukraine "On the Nature Reserve Fund of Ukraine" And special fares. Regarding the ecological and economic assessment of protected areas, this issue is currently a rather problematic issue, since the inventory of territories and objects of the nature reserve fund is not being conducted and the method itself for conducting a cadastral ecological-economic evaluation of protected objects and territories is absent. Regarding the existing tax rates, which are calculated for damage to the territories and objects of the nature reserve fund, we also have a problem. The size of the damage, calculated in accordance with the existing tax rates, is always determined in hryvnias, which makes it impossible to take into account the existing inflation processes in the country and to determine the real harm. It seems more justified that in dachshunds, the size of the harm done is determined in the minimum wages or in non-taxable minimum incomes, which will help to objectively determine the size of damage to nature reserves and objects.

ПРО СОЦІАЛЬНУ ОБУМОВЛЕНІСТЬ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Шемшученко Ю.С.

(доктор юридичних наук, професор, академік НАН України, академік НАПрН України, директор Інституту держави і права НАН України імені В.М. Корецького)

Костицький В.В.

(доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, Президент Асоціації українських правників, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Анотація. *Автори розглядають сучасні проблеми розвитку суспільства та їх вплив на екологічне право, юридичний зміст таких фундаментальних понять екологічного права, зокрема, таких, як навколишнє природне середовище (довкілля), принципи екологічного права, їх соціолого-правовий зміст, право на сприятливе довкілля як суб'єктивне право людини, проблеми розробки проекту Екологічного кодексу України.*

Ключові слова: *екологічне право, право на сприятливе довкілля, принципи екологічного права, екологічне законодавство, кодифікація екологічного законодавства, Екологічний кодекс України.*

Аннотация. *Авторы рассматривают проблемы развития современного общества и их влияние на экологическое право, юридическое содержание таких фундаментальных понятий экологического права, как принципы экологического права, их социолого-правовое содержание, право на благоприятную окружающую среду как субъективное право, проблемы разработки проекта Экологического кодекса Украины.*

Ключевые слова: *экологическое право, право на благоприятную окружающую среду как субъективное право человека, принципы экологического права, кодификация экологического законодательства, Экологический кодекс Украины.*

Annotation. *The authors consider the contemporary issues of the development of the society and their impact on environmental legislation codification, legal nature of the fundamental notions of the environmental law, namely the environment, principles of the environmental law, their sociological and legal content, right to healthy environment as a human right, problems of the Draft Ecological Code of Ukraine development.*

Keywords: *environmental law, right to healthy environment, principles of the environmental law, environmental legislation, codification of environmental law, Ecological Code of Ukraine.*

1. Особливості сучасного глобалізованого світу обумовлюють потребу в переосмисленні наших уявлень про право і державу та їх роль і місце у розвитку громадянського суспільства. Розвиток системи права призводить не тільки до виокремлення нових галузей права та інститутів права, але й перегляду багатьох теоретико-методологічних положень, що лежать в основі загальносуспільних уявлень про природу, суспільство та людину. Автори статті уже ставили подібні питання на етапі формування української науки екологічного права у 70-80-х роках минулого століття, а потім у період стрімкого розвитку екологічного законодавства України у 90-х роках ХХ

століття[11;12;8;6]. Видається, що сьогодні питання теорії та методології екологічного права знову стають на порядок дня. Тому дослідження місця і ролі екологічного права у системі права логічно починати з аналізу сучасного розуміння права та правової системи, особливостей структуризації права та інших питань теорії права[4].

Їх соціальною основою має бути усвідомлення особливостей сучасного життя, яке супроводжується численними природними та техно- антропогенними катаклізмами, політичними, економічними, воєнними протистояннями, що поставило перед людством проблему усвідомлення свого місця на планеті Земля. Без такого усвідомлення та без реалізації невідкладних заходів настання глобальної екологічної та гуманітарної катастрофи видається все більш реальним. Вони перемістилися на передній план загального спектру глобальних соціально-економічних, політичних, але в першу чергу гуманітарних, проблем, незалежно від того, як би науковці, політики та астрологи не оцінювали перспективи виживання людства і можливого настання якісно нової доби у розвитку цивілізації.

Основним досягненням представників світового екологічного руху слід назвати визнання відповідальності теперішніх поколінь перед майбутніми, усвідомлення ролі кожного покоління в системі розвитку. Адже взаємодія суспільства і природи є загальною умовою життєдіяльності людей. Асоційована працею природа, таким чином, виступає джерелом, умовою і чинником здійснення виробничої діяльності, стає соціальною, як і сам процес її “олюднення”, тобто – виробництво. Тому суспільне виробництво як процес освоєння природи, що здійснюється за допомогою праці, слід розглядати як єдність соціальних явищ, як визначену соціосистему ієрархічної субординації форм руху матерії. Центральне місце в ній належить людині, яка відіграє активну роль у цій взаємодії своєю перетворювальною діяльністю. Однак сьогодні вже важко говорити про охорону природи і раціональне використання природних ресурсів, оскільки сучасну людину вже давно не оточує недоторкана природа. Сьогодні у взаємодію з людиною вступає довкілля (навколишнє природне середовище), яке, окрім недоторканої природи, включає також так звану рукотворну природу, тобто природні об’єкти, створені людиною (водосховища, ставки, штучно створені озера, лісопаркові насадження і т.п.). Окрім того, до цієї системи входять антропогенні та техногенні об’єкти – споруди, мости, атомні електростанції та цілі урбанізовані території, які разом з об’єктами недоторканої та рукотворної природи становлять довкілля, що оточує людину[8].

2. Довкілля (навколишнє природне середовище) – це необхідний і доступний для буття людства простір, що піддається впливу суспільства, яке у ньому живе[12; 2;4]. Суспільство пов’язане з природою своїм походженням, існуванням і майбутнім. Навколишнє природне середовище – це динамічно відкрита система. Залучення нових природних умов у сферу матеріального виробництва означає, що компоненти довкілля стають соціалізованими елементами суспільного буття або як засоби виробництва, або як різноманітні предмети суспільного чи особистого споживання. У зв’язку з цим проблема охорони довкілля як життєвого простору людини охоплює і охорону природи, і раціональне використання природних ресурсів, і забезпечення екологічної безпеки здоров’я та життя людини.

Оскільки суспільство є соціальною системою, то закони його буття, будучи соціальними за родовою ознакою, тобто характеризуючи розвиток вищої форми матерії, охоплюють своєю регулюючою дією всі попередні форми руху матерії, які наявні в ній у “знятому вигляді”, що обумовлено ефектом їхньої інтегральної єдності на основі принципу відповідності. Саме тому вирішити протиріччя у взаємодії суспільства і природи і уникнути екологічної кризи можна тільки за умови врахування глобалізаційних процесів, із використанням переваг глобалізації та вчення В.І. Вернадського про єдність життєвого простору сучасної людини - ноосфери.

3. Врахування сучасних особливостей взаємодії суспільства і природи вимагає розглядати політику у сфері охорони довкілля не тільки в Аристотелівському трактуванні

як вчення про державу і владу, а й як практичне управління життям суспільства (функціональний Платонівський підхід) та систему програмних установок, принципів і норм регулювання життя суспільства і суспільних відносин. Екологічна політика, таким чином, стає сукупністю засобів впливу держави та інших політичних інститутів на систему “суспільство – природа” з метою своєчасного вирішення протиріч, що виникають у ній, забезпечення сприятливого для життя людини і суспільства навколишнього природного середовища та екологічної безпеки для нинішнього і майбутніх поколінь, сферою реалізації екологічної функції держави[11; 2].

Питання екологічної стабільності, урівноваженого і раціонального природокористування позначаються незвичайною спірністю і складністю. Ряд вчених ототожнює екологічну рівновагу зі стагнацією продуктивних сил, “нульовим зростанням”. Однак, рівновага ні у власне природних, ні у природно-господарських процесах не означає нерухомості, а передбачає їхню динамічну збалансованість. Динамічна рівновага як умова сталого розвитку і необхідність базується саме на антагоністичних змінах у навколишньому природному середовищі, рівень яких відповідав би адаптаційним можливостям людини і не руйнував гомеостазу планети.

Бачити методологічну основу створення теорії оптимальної взаємодії суспільства і природи в пізнанні законів останньої і в цілому їхньому використанні, а точніше, у послідовному врахуванні їх у господарській практиці, правильно лише почасти. Відносини в галузі охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів, їхній характер, як і зміст всієї системи виробничих відносин, обумовлений соціально-економічно, тобто задається генотипом відповідного способу виробництва[12]. Проте аж до недавнього часу в системі виробничих відносин, практично, не розглядалися відносини з приводу створення основ охорони довкілля і сталого функціонування економіки та сталого розвитку зокрема.

4. Поняття “довкілля (навколишнє середовище)” – одна з найбільш фундаментальних категорій сучасної науки і практики, що стоїть в одному ряді з такими категоріями, як світ, економіка, суспільство. Саме навколишнє природне середовище (довкілля), а не природа сьогодні має бути єдиним інтегрованим об’єктом правового регулювання суспільних відносин з приводу природи, відповідно як до національного законодавства, так і до міжнародного права[5].

Поняття “навколишнє середовище” було введено в науку “Екологія” у другій половині XIX ст. німецьким біологом Якобом Ікскюлем. Як об’єкт природоохоронного законодавства в економічно розвинутих державах воно стало вживатися у 60-70 роках двадцятого століття, тобто в той час, коли стан природи (води, повітря, ґрунтів) у деяких із них був визнаний як кризовий. В Україні з цієї ж причини дане поняття було запроваджене пізніше. Відповідним чином був названий і Закон УРСР “Про охорону навколишнього природного середовища”. Додаючи до терміну “навколишнє середовище” слово “природне”, ми таким чином підкреслюємо наявність важливої складової довкілля – недоторканної і рукотворної природи як об’єкта правової охорони.

Однак, у поняття “навколишнє середовище” може вкладатися дещо інший зміст. Скажімо, модельний закон про охорону навколишнього середовища, підготовлений Радою Європи і ухвалений нею в 1994 р., у поняття “навколишнє середовище” поряд із природними ресурсами (такими, як повітря, зовнішній космос, вода, ґрунт, клімат, фауна і флора в їх взаємодії) включає і цінності, які формують створене людиною природне середовище, а також якість життя в тій мірі, в якій вони мають чи можуть мати вплив на здоров’я і добробут людини. Таким чином, поняття навколишнього природного середовища охоплює умови побуту людини та інші об’єкти штучного походження та має свої національні особливості. Наприклад, у США складовою частиною законодавства про навколишнє природне середовище є регулювання охорони історичних місць.

Довкілля, таким чином, може бути означене як життєве середовище сучасної людини і цивілізації у цілому, тобто сукупність природних систем, природних об’єктів і

природних ресурсів, включаючи повітря, воду, землю (грунти), надра, тваринний і рослинний світ, крім того антропо-техногенні об'єкти, а також клімат і ближній космос в їх взаємозв'язку і взаємодії.

5. Іншим важливим поняттям, значення якого співставне з попереднім, є "сприятливе для життя довкілля". Це поняття часто використовується в актах законодавства та на практиці. Існує єдність спільної мети, на досягнення якої спрямовані регульовані відповідними нормами суспільні відносини: забезпечити гармонійну взаємодію людини і природи, створити сприятливі для життя людини умови навколишнього середовища[12]. Комплексний же характер правового регулювання, єдність цілей і специфіка змісту виступають як інтегральна властивість правової спільності, що постає у формі незвичайної та комплексної галузі права навколишнього середовища. Її внутрішню структуру становлять окремі норми, інститути, а також галузі земельного, гірничого, водного, лісового, атмосферного і фауністичного права.

Саме поняття сприятливого навколишнього середовища (сприятливого життєвого середовища) служить орієнтиром для правового регулювання природокористування і охорони довкілля, критерієм оцінки правового характеру екологічних вимог, встановлених у законодавстві, і відповідної діяльності уповноважених органів державної влади.

Законодавство не дає визначення цього поняття, але містить відповідні юридичні критерії, які виражені системою нормативів охорони навколишнього природного середовища і лімітів природокористування. Система таких нормативів і лімітів, а також загальні вимоги до їх розробки визначені Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища". Нормативи виражають якісні характеристики стану навколишнього середовища і спрямовані передусім на забезпечення його екологічної чистоти, що є лише однією, проте важливою характеристикою сприятливого стану навколишнього середовища.

Сприятливість навколишнього природного середовища означає також здатність задовольняти естетичні та інші запити людини, зберігати видову різноманітність. Підтримання сприятливого стану довкілля з метою задоволення цих потреб і збереження потенціалу природи забезпечується і регулюванням режиму природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною, рекреаційних зон тощо.

Навколишнє природне середовище є сприятливим, якщо його стан відповідає встановленим у законодавстві про охорону довкілля критеріям, стандартам і нормативам, які стосуються чистоти (незабрудненості), ресурсоемності (невиснаженості), екологічної стійкості, видової різноманітності і естетичного багатства.

6. Право на сприятливе навколишнє природне середовище (право на сприятливе для життя довкілля) – одне з фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини.

Взаємодія суспільства і природи об'єктивно визначає багатогранність екологічних відносин, що виникають між суб'єктами таких відносин і довкіллям, між самими суб'єктами. Екологічна "агресивність" людської діяльності зумовлена, з одного боку, деградацією свідомості людини, а з другого – сповідуванням моделі суспільного устрою, побудованої на принципі зростаючих потреб, що, відповідним чином, передбачає формування суспільства споживання, супроводжується активним втручанням людини в природу як основного джерела матеріального базису такої моделі. Адже модель суспільства споживання неминуче екстраполюється на споживацьке відношення до природи з усіма витікаючі ми звідси негативних наслідків.

Наявність системи екологічного права та соціальна необхідність в охороні довкілля обумовлюють потребу у виділення такої функції держави як екологічна, формування комплексної галузі права - екологічного права, яке в Україні остаточно конституювалося як самостійна галузь права та відображає узагальнений інтерес, узаконену суспільну потребу в збереженні, раціональному використанні та відтворенні природних ресурсів,

охороні ландшафтів, екосистем і навколишнього природного середовища в цілому як умови подальшого існування людської цивілізації.

Постановка питання про такий новий комплексний об'єкт екологічного права, як сприятливе життєве середовище (сприятливе для життя довкілля) обумовлює з'ясування питання про предмет і метод екологічного права.

Під предметом екологічного права розуміють специфічні для нього відносини в галузі взаємодії суспільства з довкіллям (навколишнім природним середовищем)[5;12].

7. Ідентифікація екологічного права у системі права має спиратися не тільки на з'ясування його предмету і методу, але також і на визначення принципів екологічного права. Можемо виділити такі основні традиційні для науки екологічного права принципи екологічного права[5], як системність та комплексність регулювання екологічних відносин; пріоритетність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції України, ст. 9 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"); принцип сталого розвитку як основи гармонійного розв'язання соціальних, економічних і екологічних проблем (впроваджується в українське екологічне право в контексті прийнятого на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) "Порядку денного на XXI століття"); принцип запобігання екологічній шкоді (ст. 3 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища") та раціонального використання природних ресурсів (ст. 40 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"), а також принцип особливої охорони природних територій та об'єктів, що мають підвищену екологічну цінність (ст. 60 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"), платності спеціального природокористування (ст. 3 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"); поєднання прав і обов'язків, стимулювання і відповідальності у сфері дії екологічного права (статті 55, 66 Конституції України, ст. 3 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"); міжнародного екологічного співробітництва (статті 71, 72 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища"), басейновий підхід до управління у сфері охорони довкілля, охорони і використання природних ресурсів; принцип доступу фізичних і юридичних осіб до екологічної інформації (статті 9, 25 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища").

Звернемо увагу на те, що відомі українські вчені у свою чергу, виділяють такі принципи екологічного права, як принцип правового забезпечення досягнення гармонійності взаємодії суспільства і природи (визначений головним принципом); принцип правового забезпечення екологічної безпеки; принцип правового закріплення приналежності природних ресурсів конкретним суб'єктам права для їх використання з метою задоволення екологічних, майнових та інших інтересів у межах законодавства; принцип правового забезпечення стабільного (тривалого) використання природних ресурсів[1].

Думаємо, що сьогодні варто говорити про нову систему принципів екологічного права, до яких слід віднести обов'язок держави гарантувати не тільки екологічно безпечне для життя і здоров'я людей довкілля, але й забезпечити сприятливі екологічні умови праці і відпочинку людини; реалізація принципу обачності при плануванні або впровадженні будь-яких заходів з тим, який передбачає попередження або мінімізацію ризику чи небезпеки негативного впливу на довкілля; право громадян на участь у здійсненні державної екологічної політики; принцип екологізації матеріального виробництва на основі комплексності рішень у питаннях охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій; забезпечення охорони і відновлення біологічного різноманіття, збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів; науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних, політичних, гуманітарних та соціальних інтересів суспільства на основі поєднання міждисциплінарних знань екологічних, соціальних, гуманітарних, природничих і технічних наук та

прогнозування стану навколишнього природного середовища; реалізація принципу „забруднювач платить” у правотворчій та правозастосовчій діяльності держави, тобто встановлення платності виробничо-господарської діяльності, яка веде до забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів, запровадження екологічних податків; субсидіарність екологічної політики держави, тобто використання в екологічній політиці держави міжнародних норм і правил, якщо вони виявляються більш ефективними, ніж національні; екологічний патріотизм, здійснення господарської, політичної, гуманітарної, соціальної та іншої діяльності з врахування екологічних інтересів України; пріоритетність для суспільства життєзабезпечуючих (соціальних, рекреаційних, захисних) функцій біосфери по відношенню до прямого (сировинного) використання природних ресурсів, використання національних стандартів, якщо їх вимоги є більш ефективними для досягнення завдань охорони довкілля, ніж міжнародні[12;5].

8. Застосування будь-якого принципу охорони довкілля не може призводити до порушення іншого принципу, перш за все головного принципу екологічного права – права людини на сприятливе для життя довкілля, який має лягти в основу екологічної політики держави, визначати зміст та особливості реалізації екологічної функції держави у сучасних умовах.

Основою реалізації екологічної функції держави вважається економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища (економіко-правовий механізм охорони довкілля), спрямований на реалізацію таких стратегічних цілей: створення ефективної системи управління екологічним розвитком; побудова соціально та екологічно орієнтованої економіки; формування екологічної свідомості людей, що, на нашу думку, забезпечує перехід суспільства на шлях сталого розвитку[7]. Однак сьогодні ми уже говоримо про екологічну державу[9;10], яка буде ефективно реалізовувати цей економіко-правовий механізм охорони довкілля.

Засобами регулюючого впливу держави у цій сфері є екологічне оподаткування, ліцензування, сертифікація та стандартизація, регулювання цін і тарифів, застосування нормативів та лімітів, надання інвестиційних, податкових та інших пільг, надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій тощо. Формування та реалізація економіко-правового механізму охорони довкілля в Україні відбувається в умовах необхідності підтримання нерівноправних партнерських стосунків із найпотужнішими економічними державами-партнерами та іншими суб'єктами глобалізованого світу, які розглядають нашу країну як потенційне джерело конкуренції та створення додаткових економічних загроз або ж як досить перспективний ринок викачування дешевих сировинних ресурсів чи як “смітник Європи”.

Зважаючи на це, слід пам'ятати, що екологічне майбутнє нашого народу має спиратися на чотири міцні опори: перша – це розвинута система екологічного законодавства, друга – це ефективна система адміністративного контролю і регулювання, третя – розвинутий ефективний економічний механізм природокористування, спрямований на підтримання природоохоронної діяльності, і четверта – розвинута правова і зокрема політично-правова культура.

9. Перебуваючи на стадії становлення, екологічне законодавство України зазнає постійного впливу різних соціальних чинників, які вимагають правового врегулювання, прийняття, зміну або скасування закону чи його окремих статей та положень.

Великий поштовх розвитку екологічного законодавства надала чинна Конституція України. Оцінюючи характер конституційного регулювання питань охорони довкілля, слід відзначити, що ці питання займають вагоме місце у тексті Основного Закону України, як серед основних засад конституційного ладу держави, так і серед інших важливих положень, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, повноважень органів державної влади тощо.

Кожному громадянину в Україні гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (екологічну безпеку) та відшкодування збитків, заподіяних порушенням цього права (ч.1 ст.50). Крім того, Конституція України передбачає право громадян на вільний доступ до екологічної інформації, в тому числі про якість харчових продуктів (ст.50).

На відміну від основних законів переважної більшості держав, у Конституцію України закладено цілу систему екологічних норм, які разом утворюють конституційну базу комплексного правового регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Визначаючи найбільш важливі для людини і громадянина екологічні права, форми і способи їх реалізації та захисту, Конституція України в той же час закріплює обов'язки людини і громадянина, зокрема обов'язок не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині та відшкодовувати завдані збитки.

У Конституцію України закладено певну модель взаємовідносин держави і суспільства, за якою держава обслуговує громадянське суспільство, зокрема у сфері охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, яка є важливою складовою національної безпеки, і роль цього чинника закономірно зростатиме. Конституція України проголошує, що обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду українського народу.

Ще у 1992 р. в науці була висунута концепції розвитку екологічного права України, названа концепцією “екологічного дерева”[6]. Основу “екологічного дерева”, згідно з цією концепцією, становить Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 р., у розробці якого брали участь автори і в якому відображені конституційні положення щодо охорони довкілля. Закон “Про охорону навколишнього природного середовища” визначає загальні засади охорони довкілля і є основою системи екологічного законодавства.

Головна ж закономірність розвитку екологічного права в Україні полягає в розширенні сфери його дії, деталізації багатьох правових вимог. Нетривалий процес його розвитку за умов незалежної України вказує на те, що розширення сфери правового регулювання нормами екологічного права є об'єктивним процесом, проблема суттєвого оновлення і вдосконалення екологічного законодавства набуває значної гостроти. Справа в тому, що інтенсивність формування цієї галузі права призвела до прийняття багатьох непродуманих і недосконалих правових норм, які в найближчі роки доводилося часто змінювати з метою їх оптимального «вростання» у систему екологічного права. Давалася взнаки і слабка фінансово-економічна обґрунтованість багатьох положень екологічного законодавства. Все це вимагало і вимагає перманентного коригування досить значного масиву наявного нормативного матеріалу, часто породжує безсистемність і часті зміни у механізмі правового регулювання екологічних відносин, ставить на порядок денний потребу у кодифікації екологічного права та прийняття Екологічного кодексу України як основи екологічного права. Один із авторів цієї статті виступав з такою ідеєю ще у 1991 р., деякі вчені наполягають на його прийнятті вже тепер. [6;8;12]. Такий кодекс міг би в загальній частині містити завдання законодавства та предмет правового регулювання, об'єкти та принципи правової охорони навколишнього природного середовища, правове регулювання власності тощо, а в спеціальній – правовий режим охорони та використання окремих природних ресурсів. Очевидно, не слід зважати на великий обсяг цього законодавчого акта. Такий кодекс був би зручним для використання у сфері регулювання еколого-правових відносин. Уже тільки після створення екологічного кодексу ми, очевидно, могли б вийти на рівень розуміння того, що ж має бути екологічною Конституцією, “стовбуром” того самого “дерева”: чи нас задовольнить один кодекс, чи прийматимемо якийсь додатковий органічний закон, хартію.

З іншого боку, розвиток правової системи та практики застосування права вимагають прийняття норм прямої дії. Але ця ідея потребує серйозного осмислення на

рівні теорії права та теорії правотворчості. Прийняття законодавчих актів прямої дії поряд із позитивними моментами, пов'язаними із застосуванням норм даної галузі права, призведе до дублювання багатьох правових норм в інших галузях права або ж навіть до звуження матеріальної частини таких галузей права, як адміністративне чи кримінальне. Очевидно, якщо у лісовому законодавстві будуть міститися всі склади екологічних правопорушень і санкції за їх вчинення та аналогічне явище матиме місце в трудовому, сільськогосподарському, інших галузях права, то від адміністративного кодексу залишаться загальна і процесуальна частини, а від кримінального – тільки загальна частина.

Крім того, визначений шлях дозволить на другому етапі кодифікації екологічного права – інтеграції законодавчих та нормативних актів – значно скоротити кількість джерел екологічного права, що сприятиме підвищенню ефективності його застосування. Видається, що вся система екологічного права України буде тоді складатися приблизно з 200 законодавчих і нормативних актів.

10. Кодифікаційні роботи в галузі екологічного права відзначаються великим рівнем науковості. Часто необхідні знання виходять за межі юриспруденції. У законотворчій роботі юридична наука спирається на досягнення інших галузей науки, які теж не завжди спроможні дати відповідь на питання, які виникають у правотворенні. Це не означає беспорядності науки. Розробка законопроектів виявляє ряд нових проблем, які потребують спеціальних наукових досліджень.

Так виявляє себе взаємний зв'язок і взаємний вплив науки екологічного права та екологічної правотворчості. Сьогодні зберігають свою актуальність відносно нові для науки екологічного права питаннями екологічної безпеки, екологічного контролю, екологічного моніторингу, екологічної мережі, еколого-правового процесу, економіко-правового механізму охорони довкілля, а також традиційні питання охорони природи, охорони і використання природних ресурсів, природно-заповідного фонду, права власності на природні ресурси та запровадження і функціонування земельного ринку. Разом з тим на порядок денний знову постають завдання переосмислення фундаментальних проблем поняття екологічного права, його предмету і принципів, з'ясування засад цілепокладання екологічного права як комплексної галузі права, що визначає зміст екологічної політики держави та її відповідної функції, а також дає змогу говорити про новий зміст сучасної держави як екологічної держави. Такими можуть бути дослідження юридичного змісту поняття довкілля як об'єкту правової охорони, права людини на сприятливе довкілля не тільки як основоположне право, але й інституту, що визначає зміст реалізації відповідних функцій екологічної держави.

Це тільки наближене визначення важливих проблем, що стоять перед сучасною наукою екологічного права та можуть бути предметом дослідження вчених та їх обговорення на сторінках нового науково-практичного журналу «Екологічне право України».

Список використаних джерел

1. Гетьман А.П., Шульга М.В. Екологічне право України: Підручник. – Харків: Право, 2005. – режим доступу до інформації: <http://ebk.net.ua> Екологічне право України. Академічний курс: Підручник. – Друге видання / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.
2. Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права / [Ю. С. Шемшученко та ін.] ; за заг. ред. акад.-секр. від-ня екол., госп. та аграр. права НАПрН України, акад. НАН України та НАПрН України Ю. С. Шемшученка. – у кн.: Правова доктрина України : у 5 т. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) [та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, Т. 4 : – 2013. – 845с.
3. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник. – Друге видання / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.
4. Костицький В. В. Багатолике право. Теолого-соціологічне розуміння права та проблеми конституційного закріплення теорії розподілу влади / В. Костицький // Юридичний вісник України. – 2011. – 10-16 вересня (№ 36). – С. 6
5. Костицький В. В. Екологічне право України : [підручник] 1 кн. / Василь Костицький, – Дрогобич: Коло, 2012. – 360 с.; 2 кн. – Дрогобич: Коло, 2013. – 363 с.

6. Костицький В.В. Екологічне право України: деякі проблеми теорії та кодифікації // Право України. – 1998. – №1. – С.67-72.
7. Костицький В. В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні) / В. В. Костицький; К.: Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – 2003. – 772 с.
8. Костицький В.В. Проблеми розвитку екологічного права України / Зб. тез: Екологічний менеджмент в Україні: порівняльний аналіз українського та західноєвропейського підходів. – 21-31 травня 1991р. – Женева. – 1991. – С.161;
9. Павлова О.В. Правові засади формування екологічної держави за участю громадськості / О.В. Павлова// Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Харків. – 2017. – 21с.
10. Петрів О.О. Правові засади участі церкви у формуванні еколого-правової культури в перехідний період [Текст]: Монографія, Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. Київ – Дрогобич. – 2011. - 156с.
11. Шемшученко Ю.С. Организационно-правовые вопросы охраны окружающей среды в СССР. – К.: Наук. думка, 1976. – 275с.
12. Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. – К.: Наук. думка, 1989. – С. 70.

УДК 349.4

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ КОРМОВИХ УГІДЬ ЯК РІЗНОВИДУ ПРАВА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Шульга М.

(член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Анотація. Статтю присвячено генезі правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з використанням земельних ділянок для сінокошення й випасання худоби. Досліджено реформування земельних відносин в аспекті селянського общинного й громадського землеволодіння. Встановлено, що земельне законодавство незалежної України, зберігаючи правонаступність, закріплює апробований практикою та масовий характер використання кормових угідь і вводить платність у зазначеній сфері, що відповідає вимогам сучасних ринкових умов.

Ключові слова: громадське пасовище, кормові угіддя, пасовищні угіддя, громадське землеволодіння, випас худоби.

Аннотация. Статья посвящена генезису правового регулирования общественных отношений, связанных с использованием земельных участков для сенокосения и выпаса скота. Исследовано реформирование земельных отношений в аспекте крестьянского общинного и общественного землеустройства. Установлено, что земельное законодательство независимой Украины, сохраняя преемственность, закрепляет апробированный практикой и массовый характер использования кормовых угодий и вводит платность в указанной сфере, что соответствует требованиям современных рыночных условий.

Ключевые слова: общественное пастбище, кормовые угодья, пастбищные угодья, общинное землеустройство, выпас скота.

The article is devoted to the genesis of the legal regulation of public relations associated with the use of land for haymaking and grazing. The reform of land relations in the aspect of peasant communal and public land ownership has been studied. It has been established that the land legislation of independent Ukraine, preserving succession, fixes practice approved and widespread use of fodder land and introduces payment in this area, which meets the requirements of modern market conditions.

Key words: public pasture, fodder land, grazing land, communal land ownership, grazing.

Користування сіножатями та пасовищами – відомий традиційний різновид землекористування переважно громадян, що мають у приватній власності худобу, в сільській місцевості. Цільове призначення відповідних земельних ділянок полягає в забезпеченні кормами сільськогосподарських тварин. У зв'язку з цим даний різновид права землекористування часто називають використанням кормових угідь.

Для забезпечення кормами худоби, яка належить громадянам на праві приватної